

Project Gevelstenen

voor 15 nieuw te bouwen woningen aan het Wolfpad in Alkmaar.

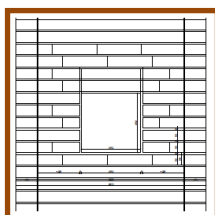
m.m.v. Henk de Roover (docent) en John Kerssens (architect KDRA).

Alkmaar, maart 2018 Job Rus

Beeldhouwgroep Louis Paul

Vanaf 2000 heb ik een erg fijne hobby: beeldhouwen. Die kan ik thuis doen - ik heb een atelier in de tuin- maar ik hak toch voornamelijk bij Artiance. Ik hak in allerlei soorten hout en steen. Maar het is ook leuk om iets te maken met wat een ander aan spullen weggooit... Dat stoeien met stenen doe ik al die jaren bij de Beeldhouw werkgroep Louis Paul. Een groep min of meer zelfstandig werkende beeldhouwers in Alkmaar. Ergens in 2016 is Louis Paul als docent gestopt en heeft Henk de Roover het docentschap van Louis overgenomen. Henk is de man die ons in oktober 2016 de vraag heeft voorgelegd of we er iets voor zouden voelen om een gevelsteen te gaan maken.

In de Schelphoek in Alkmaar zouden namelijk 15 woningen gebouwd gaan worden. En in gesprekken die Henk met architect John Kerssens van KDRA had gehad was bij hen het idee voor de gevelstenen ontstaan.

Het idee..

Voor de één was deze vraag om een gevelsteen te maken een brug te ver, de ander wilde de peilers van die brug eerst eens gaan onderzoeken en een aantal deelnemers wandelden argeloos de brug op. Ik hoorde bij de laatste groep, vond het direct een erg leuk idee. We kregen alle vrijheid in materiaalkeuze en uitvoering mits het onderwerp maar direct of indirect met de Schelphoek te maken zou hebben. Een prettig ruim geformuleerde opdracht en alle kosten kwamen voor rekening van KDRA. Nou, hoe mooi wil je het hebben? Ik was niet bij de presentatie van het plan bij de beeldhouwgroep door John Kerssens. Maar John had wel verschillende tekeningen en boekjes achtergelaten bij Artiance.

Vragen als: waar maak je eigenlijk een gevelsteen van, moet de steen lang mee kunnen of zal de eigenaar van het huis het straks wel leuk vinden, die kwamen niet in mij op. Wel nee. De leukste uitdaging van dit alles voor mij was: ik wil dat het eenvoudig, herkenbaar en een beetje bijzonder wordt.. . Zonder ook maar enige ervaring met het maken van een gevelsteen gingen we aan de slag.

Aan de slag..

Ik ben begonnen met de vraag: wat is beeldbepalend voor dat gebiedje in Alkmaar? Ik pakte een kaart van Cornelis Drebbel erbij en door met mijn ogen in te zoomen op een klein deel van de kaart kwam ik terecht bij de bijzondere vorm van de vestingwal. Zo ontstond een enigszins abstracte uitsnede met zijn kenmerkend pijlvormige uitstulpingen in de wal. Al rap zag ik de realisatie voor me: ik maak van klei een stevige wal. De daken van de huizen erachter liggen ietsje lager en het water aan de andere mag weer nog wat lager. De huisjes van toen zullen wel rode daken gehad hebben, daar kan ik misschien wat stukjes oude dakpan van ons huis voor gebruiken. En aan de andere zijde van de wal kunnen de lichte en donkerblauwe scherven van een Keulse pot het water wel laten schitteren. En de kleur van de vestingwal dan? Groen natuurlijk. Dat zou niet moeilijk gaan worden.

In onze tuin brak ik voor de daken een oude dakpan in stukken en voor het blauw van de gracht tikte ik een Keulse pot van Rataplan in scherven. Het groene aardewerk voor de vestingwal zou later nog wel op m'n pad komen.

Het idee voor de vorm, de kleuren en van het materiaal was dus snel geboren. Uit een groot brok Chamotte klei boetseerde ik de vestingwal. Een beetje passen en meten en niet alles in gelijke verhouding als op de tekening, de impressie was voor mij belangrijker. Nog even hield ik vol dat er hoogteverschil moest zijn tussen de daken en het waterniveau. Maar die optie leek weinig toe te voegen. Scherven had ik voldoende verzameld. De brokken van de Keulse pot en die van de dakpan drukte ik stevig in de klei. Niet echt lukraak gedaan maar wel met plezier en gekeken naar de kleur, vorm, dikte en afmeting van elke scherf. Klaar, leuk zo. Het helder blauw van de Keulse pot en het oranje van de oude dakpan gaven het geheel toch een zweem van "oud".

Het kan ouder..

Rond die tijd opperde John Kerssens mij om eens bij het Archeologisch Centrum langs te gaan, misschien hadden zij wel wat oude scherven uit opgravingen? Het gesprek dat ik daarna met Peter Bitter de stadsarcheoloog van Alkmaar had was positief en een tijdje later kon ik met een zak vol kostbaarheden naar huis. Scherven in drie verschillende kleuren nog wel! Uit de opslag van het regionaal Archief had hij scherven geselecteerd die soms wel erg oud maar voor het Regionaal Archief niet bruikbaar waren. De resten van schalen, theepotjes, bekers en schotels die ik in de gevelsteen heb verwerkt zijn tussen de vijftig en tweehonderd en vijftig jaar oud, gevonden bij opgravingen in en rondom Alkmaar. Het was geen bezwaar als ik de kostbare scherven moest breken. Op een vrijdagmorgen peuterde ik vervolgens mijn eigen grote brokken dakpan en van de Keulse pot uit de nog klamme klei. De prachtige oude stukjes aardwerk, keramiek en porselein kwamen er voor in de plaats. Van huis uit ben ik geen puzzelaar maar de vaak grillig gevormde scherven dwongen mij tot ruimtes tussen de puzzelstukjes. Eureka, zo wordt puzzelen geen puzzel en ook nog leuk! Met het resultaat was ik bar tevreden! De drie verschillende kleuren, de grillige vormen van de scherven en de dikke wal vormden toch een duidelijke eenheid.

Over de victorie de oreillons en Adriaan Anthoniszoon..

De bodem onder de huizen in De Schelphoek kan veel verhalen..

(bron " In de Vesten, tot Alcmair". 2010 Peter Bitter . Stadsarcheoloog Alkmaar)

In 1491 begon in Alkmaar een woeste opstand van het kaas en brood volk. Gericht tegen de veel te hoge belastingen (de symbolen die zij op hun vaandels droegen waren kaas en brood , daar vochten zij voor)

Alkmaar werd voor deze opstand streng gestraft: een tijdelijk verlies van zijn privileges, hoge boetes en verplichte sloop van de stadsmuren en de poorten. Ten gevolge daarvan was Alkmaar in 1517 een gemakkelijke prooi voor de bende van Friezen onder leiding van Grote Pier. Zij plunderden de stad en brandden het deels plat.

In dat zelfde jaar was Alkmaar gevraagd de eerder ontmantelde fortificaties te herbouwen. Door de financiële problemen begon dat werk niet eerder dan in 1528, 4 jaar na een speciale vestingwerken belasting.

In 1551 waren de werken gereed, vlak voor het begin van de tachtig jarige oorlog, de onafhankelijksoorlog tegen de koning van Spanje. In juni 1572 slaagde een groep opstandelingen er in de controle te krijgen over het noorden van Holland. Het spaanse leger begon, onder leiding van generaal Don Frederic , de zoon van de gehate graaf Alva, met gruwelijke tegenmaatregelen, met de zege op Naarden en Haarlem, eindigend in bloedbaden op 1 december 1572 en 12 juli 1573.

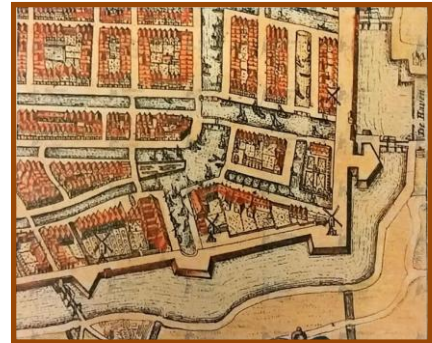
In dezelfde tijd waren er in Alkmaar serieuze twijfels gerezen of de onlangs gereed gekomen vestingwerken wel sterk genoeg zouden zijn om modern kanonnenvuur te kunnen weerstaan. De plaatselijke kaartenmaker Adriaan Anthonisz had al enkele ontwerpen gemaakt. In april 1572 arriveerde een ervaren militaire commandant , Charles de Boisot in Alkmaar. Hij was een edelman uit het zuiden van Holland die recent werk van Italiaanse ontwerpers van vestingwerken gekend moet hebben. Zij hadden puntige bolwerken ontworpen en aarden wallen met massieve beklede muren voor diverse kastelen, forten en steden. Waaronder Gent en Antwerpen. Charles Boisot inspireerde Antonisz vergelijkbare werken te ontwikkelen voor Alkmaar zij het met verschillende aanpassingen aan Antonisz 's concept.

Na het vertrek van Boisot werd onze kaartenmaker de ingenieur en opzichter van het het werk. Hij bleek een uitstekende organisator te zijn en een kei in logistiek. In een uitzonderlijk snelle tijd was tweederde van de stad al versterkt toen de Spaanse groepen op 21 augustus in de buurt van Alkmaar verschenen.

De Spaanse aanval op het nog niet versterkte deel van de stad werd afgeslagen door een bloedig man tot man gevecht boven op de wallen. De bevolking van de stad met de hulp van 800 soldaten van Willem van Oranje versloegen een leger van ongeveer 20.000 soldaten. Naar verluid kwamen 500 aanvallers om. Daar tegenover vielen er slechts 37 slachtoffers aan Alkmaarse zijde.

In de jaren daarna trok Alkmaar veel nieuwe immigranten aan. De stad groeide van 8000 naar 12000 zielen. Dat maakte nieuwe vestingwerken noodzakelijk.

Anthonisz had het Italiaanse ontwerp aangepast aan het Nederlandse landschap – en aan ons gebruik om op de kosten te bezuinigen. Zijn ontwerp staat bekend als de oude Nederlandse vestingswerk. Hij maakte aarden wallen zonder beschoeiing, daarom waren de zijden minder stijl dan het Italiaanse voorbeeld met “ fausse-braye”, een soort voetpad aan de oever van de gracht naar de voet van de wal . In lange stukken tussen de verschansingen was de wal gedeeltelijk verzonken, bekend als “ gebroken glooiing ” .

Hij volgde de Italiaanse mode in de nogal stompe bolwerken met “ oreillons” of oren aan de zijden , waarop kanonnen werden geplaatst voor kruisvuur op de belangrijkste wallen. Na 1575/1580 zou hij deze vereenvoudigen naar bolwerken met rechte zijden. Kenmerkend zijn ook de brede grachten, er waren zelfs enkele dubbele grachten in Alkmaar.

Na dit enorme succes in Alkmaar begon voor Adriaan Anthonisz een grote loopbaan als ontwerper en leidinggevende voor vestingwerken, in dienst van Willem van Oranje en zijn zoon Maurits. Het Alkmaarse model werd aldus een standaard voor verdedigingswerken in de 17^e eeuw. Het verdedigingswerk van Anthonisz beschermde Alkmaar bijna drie eeuwen. Helaas is bijna alles in de 19^e eeuw weg gehaald inclusief de poorten, waarbij alleen de grachten en twee hoge aarden heuvels als de restanten van twee bolwerken bewaard zijn gebleven. Het westelijk en de zuidelijke helft van de wallen werden omgevormd tot een openbaar park.

met passen en meten wordt..

Hoe zou mijn gekleurde steen het straks gaan doen bij de kleur in de muur van de nieuwe woning? Van John hadden we een aantal metselstenen gekregen om bij de eigen gevelsteen te leggen. Maar dat aantal vond ik onvoldoende om het effect te beoordelen. De kleuren van de buitenmuur van het gebouw van Artiance leken wel een beetje vergelijkbaar. Dus voorzichtig met de steen naar buiten. Een sokkel eronder... De kleuren deden het prima tegen de muur. Daarna ook nog even met de positie van mijn steen geëxperimenteerd. De verticale stand leek mij het beste te werken: De verticale lijnen van de wal en van de rechthoek van de steen kwamen dan haaks op de horizontale lijnen van het metselwerk te staan. Op enig moment tijdens de bouw is dit idee verloren gegaan. Het model was geslaagd, hoe nu verder? Alles in een oven bakken terwijl de scherven erin zaten was niet mogelijk. Klei bakken zonder de scherven leek mij ook geen optie omdat door krimp de scherven niet meer zouden passen. Misschien dat het maken van een gipsmodel en een mal een oplossing zou zijn? Enfin zo bleef mijn model nog heel veel maanden op de plank. De klei moest ik echter wel vochtig blijven houden, de scherven mochten niet gaan vastplakken in de klei. Want als er een mal gemaakt ging worden moest dat zónder de scherven. En de scherven moesten veel later precies op de plaats terug komen waar ik ze eerder in de klei had gedrukt. Daarom heb ik in juni en juli van 2017 drie keer alle scherven – bijna honderd- eruit gehaald, schoon gemaakt, ingesmeerd met olijfolie en weer terug geplaatst.

In de loop van het jaar werkten mijn mede cursisten ook hun idee verder uit. Hun ideeën en het te gebruiken materiaal waren vanzelfsprekend anders. Die verschillende opvattingen maakt het ook tot zo'n leuke hobby.

Een ambachtelijk proces

Gelukkig waren er wat deelnemers die voor hun steen ook eerst een mal wilden maken. Na het maken van de mal zouden we een afgietsel kunnen maken. In oktober 2017 was het gelukkig zover. We hadden een besluit genomen over het materiaal voor de mal en het materiaal voor ons afgietsel. Onze mede cursist Lia Zeilemaker had contact gelegd met Bob Tetro, vertegenwoordiger bij Ardex. We zouden voor het maken van een afgietsel gaan werken met Ardex s33 een snelwerkende montagemortel o.a. geschikt voor het verankeren van buitenwandbekleding.

En waarvan gingen we vervolgens een mal maken? Dat zou een siliconenrubber worden. Gelukkig begeleidde oud cursist Klaas Pronk ons met het maken van zo'n type mal. Hij had bij de bronggieterij ervaring opgedaan met de verwerking van siliconenrubber **RTV-1645**. Uiteindelijk had iedereen medio december 2017 zijn gegoten gevelsteen gereed.

De laatste loodjes

De afrondende fase duurde voor mij wat langer dan bij de andere deelnemers. Ik mocht de ruim honderd scherven stuk voor stuk weer op het afgietsel lijmen. En omdat ik niet helemaal overtuigd was van de stevigheid van mijn steen heb ik eerst de achterkant nog versterkt met een plaatje **Styrock**[®] kantplank. Dat is een dunne, duurzame, sterke lichtgewicht betonplaat die ook in deze 15 woningen is verwerkt.. Met dank trouwens aan Gijs Fuijkschot de uitvoerder van de bouw.

In de zomer van 2017 heb ik heel lang nagedacht over een schijnbaar simpel probleem: Hoe zal ik over een aantal maanden nog weten wáár precies elk stukje terug moet komen?! Zal ik er foto's van maken of tekeningen? Uiteindelijk kwam ik op het niet onaardige idee om zachte boetseerlei te gebruiken. Ik maakte als een soort bouwtekening voor elk vlak een eigen uitsnede in klei van een halve centimeter dik. Daarin drukte ik elke scherfje op de zelfde plek als bij het origineel.

En weer vier maanden later kon ik met het terugzetten van de scherven naar het afgietsel beginnen. Tafel vrijgemaakt, het afgietsel en de scherven bij de hand. Een tube siliconen lijm en twee tubes epoxilijm van **UHU** in de aanslag. Oeps...de scherven en de boetseerlei waren de afgelopen maanden wel heel erg aan elkaar gehecht geraakt(...). Nu moest bijna elke scherf voorzichtig uit de boetseerlei worden losgewrikt, de brokjes klei eraf gekrabbd, schoongemaakt met terpentijn en daarna pas geplaatst. Nou, dat beloofde wat. Er was negen uur voor nodig om de scherven op de hellingdelen van de vestingwal te plakken. De droogtijd van de epoxilijm was namelijk 5 minuten. Zou ik een scherf te vroeg los laten dan liep ik de kans dat deze eraf zou vallen. Dus was het in de meeste gevallen nodig de scherf een aantal minuten aangedrukt te houden.. Al met al kon ik half februari 2018 opgelucht ademen: het werk zat erop.

Heel veel lol beleefde ik aan het maken van de eerste opzet, het werk daarna was minder m'n dingetje. Met het eindresultaat ben ik erg tevreden: de gevelsteen komt heel dicht bij het idee wat ik aan het begin voor ogen had.

De bewoners wens ik heel veel plezier en geluk in hun nieuwe huis.

...de broertjes en zusjes..

